

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

Jm é n e m r e p u b l i k y

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Josefa Fialy, soudců Zdeňka Kühna a Jana Wintra (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelek **E. K.**, a nezletilých **A. a M. K.**, zastoupených opatrovníci pro správu jmění I. K., všech zastoupených Pavlem Uhlem, advokátem, sídlem Kořenského 1107/15, Praha 5 – Smíchov, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. srpna 2022 č. j. 30 Cdo 1045/2022-606, výroku I rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 21. července 2021 č. j. 21 Co 198/2018-559 v rozsahu potvrzení výroku VII rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 6. prosince 2017 č. j. 20 C 146/2016-422 a výroku VII rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 6. prosince 2017 č. j. 20 C 146/2016-422, za účasti **Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 2**, jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 5. srpna 2022 č. j. 30 Cdo 1045/2022-606 a výrokem I rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 21. července 2021 č. j. 21 Co 198/2018-559 v rozsahu potvrzení výroku VII rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 6. prosince 2017 č. j. 20 C 146/2016-422 bylo porušeno právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. srpna 2022 č. j. 30 Cdo 1045/2022-606 a výrok I rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 21. července 2021 č. j. 21 Co 198/2018-559 v rozsahu potvrzení výroku VII rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 6. prosince 2017 č. j. 20 C 146/2016-422 se ruší.

III. Ve zbývajících částech se ústavní stížnost odmítá.

O d ů v o d n ě n í

I. Stručné shrnutí podstaty nálezu

1. Stěžovatelky jsou právními nástupkyněmi po zemřelém státním zástupci. Ten byl pravomocně uznán vinným ze spáchání přečinu nebezpečného vyhrožování, čímž zanikla jeho funkce. Následně však Nejvyšší soud zrušil odsuzující rozsudek, a proto se státní zástupce domáhal odškodnění. Státní zástupce zemřel v průběhu odvolacího řízení před obecnými soudy a od té doby se za něj odškodnění domáhají stěžovatelky.

2. Ústavní soud se v tomto nálezu zabýval situací, kdy obecné soudy (konkrétně Městský soud v Praze a Nejvyšší soud) odmítly věcně posoudit jeden z žalobních nároků stěžovatelek s odkazem na nedodržení tzv. totožnosti skutku. Zjednodušeně řečeno, soudy uvedly, že nárok bylo třeba žalovat od počátku skutkově jinak. Proto soudy ani nepoučily stěžovatelky ve smyslu § 118a odst. 2 o. s. ř. Ústavní soud posuzoval, zda tímto postupem obecných soudů nedošlo k porušení čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

II. Skutkové okolnosti a obsah napadených rozhodnutí

3. Stěžovatelky jsou vdovou a dcerami po zemřelém J. K., který vykonával funkci státního zástupce. Rozsudkem Krajského soudu v Brně ze dne 19. 2. 2015 byl právní předchůdce stěžovatelek (dále také „státní zástupce“) pravomocně uznán vinným ze spáchání přečinu nebezpečného vyhrožování podle § 353 odst. 1 trestního zákoníku. Tím pozbyl funkce státního zástupce. Následně však Nejvyšší soud zrušil odsuzující rozsudek usnesením ze dne 19. 8. 2015.

4. Státní zástupce se nato ocitl v nejistotě ohledně toho, zda se zrušením odsuzujícího rozsudku obnovuje jeho funkce státního zástupce. Proto dne 29. 9. 2015 zaslal Ministerstvu spravedlnosti (dále jako „ministerstvo“) přípis formulovaný jako žádost o určení právního vztahu podle § 142 správního řádu, tzn., že zažádal o určení, zda byla jeho funkce obnovena. V tomto přípisu státní zástupce popsal, že se nejprve obrátil s obdobnou žádostí na Krajské státní zastupitelství v Brně (dále jako „KSZ“). KSZ mu však odpovědělo, že není k projednání žádosti příslušné, a že příslušným je ministr spravedlnosti. KSZ zároveň státnímu zástupci sdělilo, že se podle jeho (nezávazného) výkladu funkce neobnovuje.

5. Právě v reakci na tuto korespondenci s KSZ se státní zástupce následně obrátil na ministerstvo, které odpovědělo prostřednictvím své ředitelky odboru organizace justice dne 30. 8. 2016 tak, že funkce státního zástupce se zrušením odsuzujícího rozsudku neobnovuje. Zároveň uvedlo, že podaný přípis nevyřizuje v režimu § 142 správního řádu, ale jako věc pracovněprávní. Právní vztah státního zástupce tedy nebyl právně závazným způsobem určen.

6. Státní zástupce proto žaloval Českou republiku – Ministerstvo spravedlnosti na náhradu škody po státu podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem

a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, dále jen „zákon o odpovědnosti státu za škodu“. Státní zástupce se domáhal odškodnění z několika titulů. Šlo o 1) náhradu škody vzniklé vynaložením nákladů právního zastoupení, 2) náhradu škody vzniklé snížením platu, 3) náhradu nemajetkové újmy za trestní stíhání a 4) náhradu škody v podobě ušlého zisku.

7. Obvodní soud pro Prahu 2 rozhodl o žalobě státního zástupce prvním napadeným rozhodnutím dne 6. 12. 2017. Přiznal státnímu zástupci náhradu škody z prvních tří výše uvedených titulů, a to v celkové výši 351 306,86 Kč s příslušenstvím. Soud však zamítl žalobu na náhradu škody z titulu ušlého zisku. Učinil tak s odůvodněním, že mezi ušlým ziskem a nezákonným rozhodnutím není dána příčinná souvislost. Obvodní soud také uvedl, že se státní zástupce nedomáhal svého opětovného jmenování. Obvodní soud zároveň uvedl, že „(...) nelze ani konkrétně stanovit, jakého výdělku bude žalobce dosahovat po požadované období v rámci výkonu advokacie, nebo zda nebude mít jiný zdroj příjmů.“ Státní zástupce totiž v mezidobí začal vykonávat advokacii. Obvodní soud označil požadavek státního zástupce na zaplacení ušlého zisku za čistě spekulativní.

8. Městský soud v Praze poté rozhodoval o odvolání proti rozsudku obvodního soudu. Přitom v průběhu odvolacího řízení státní zástupce zemřel, a proto městský soud usnesením ze dne 4. 5. 2021 rozhodl, že v řízení bude pokračováno s jeho právními nástupkyněmi (stěžovatelkami před Ústavním soudem).

9. Městský soud následně rozhodl tak, že zrušil výroky VIII, IX, a X týkající se nákladů řízení. Dále zrušil i výrok V týkající se náhrady nemajetkové újmy, jelikož obvodní soud podle něj nezohlednil všechna specifika posuzované věci.

10. Pro toto řízení před Ústavním soudem je však podstatné, že městský soud výrokem I potvrdil výrok VII obvodního soudu, kterým zamítnul náhradu ušlého zisku. Učinil tak však s odlišným odůvodněním než obvodní soud. Městský soud nejprve upozornil na to, že v mezidobí (po vyhlášení rozsudku soudu prvního stupně) byl Nejvyšším soudem vydán rozsudek sp. zn. 21 Cdo 112/2021 ze dne 8. 6. 2021 (dále jen „průlomové rozhodnutí NS“). V něm Nejvyšší soud dospěl k závěru, že zrušením pravomocného rozhodnutí, kterým byl soudce uznán vinným z úmyslného trestného činu, se automaticky obnovuje jeho funkce soudce. Městský soud vysvětlil, že tyto závěry je třeba použít nejen na soudce, ale analogicky i na státní zástupce. Podle městského soudu se tedy zrušením odsuzujícího rozsudku obnovila funkce státního zástupce.

11. Přesto však městský soud žalobě na odškodnění ušlého zisku nevyhověl. Uvedl totiž, že bylo na státním zástupci, aby se domáhal své funkce a doplacení platu, což prý neučinil. Konkrétně městský soud shrnul: „*Teprve v případě, že by nemohl dosáhnout uspokojení své pohledávky na doplacení platu z titulu pracovního poměru založeného jmenováním, vznikla by mu škoda spočívající ve ztrátě majetku a mohl by se její náhrady domáhat na státu.*“ Nakonec městský soud uvedl, že nelze argumentovat tím, že odpovědným subjektem je stát, a to jak v případě náhrady škody, tak v případě domáhání se ušlého zisku cestou pracovního poměru. Nároky z pracovního poměru by totiž podle městského soudu musely být uplatněny „s vylíčením jiných rozhodných skutečností“.

12. Především této argumentační lince (ohledně vylíčení jiných rozhodných skutečností) se poté věnoval Nejvyšší soud. Ten napadeným usnesením odmítl dovolání stěžovatelek jako nepřipustné s odkazem na nedodržení tzv. totožnosti skutku. Závěry Nejvyššího soudu lze shrnout tak, že podle něj by státní zástupce pro úspěšnost své žaloby býval musel od počátku „žalovat jinak“. Podle Nejvyššího soudu není mezi nárokem na náhradu

škody (který byl uplatněn žalobou) a pracovněprávním nárokem na vyplacení platu dána totožnost skutku. Oba nároky jsou totiž „ (...) založeny na jiném skutkovém stavu, odvíjejícím se od jiné skutkové podstaty.“ Nejvyšší soud se také vyjádřil k tomu, že podle něj nebylo namístě ani, aby městský soud poučil stěžovatelky ve smyslu § 118a odst. 2 o. s. ř., což stěžovatelky namítaly. Dále Nejvyšší soud uvedl, že je pouhou spekulací stěžovatelek, že by před vydáním průlomového rozhodnutí NS byl pracovněprávní nárok posouzen jako neoprávněný. Nejvyšší soud tedy uvedl, a také závěrem shrnul, že ve věci nejde pouze o odlišné právní posouzení, ale o nezachování totožnosti skutku.

III. Argumentace stěžovatelek

13. Stěžovatelky namítají porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Obecné soudy podle nich ve svém souhrnu postupovaly tak, že stěžovatelkám odepřely právo na řádné projednání jejich nároku.

14. Stěžovatelky předně poukazují na to, že státní zástupce učinil před soudním uplatněním nároku vše, aby postavil najisto, zda je, anebo není státním zástupcem. Právě s ohledem na odpovědi, které mu poskytly státní orgány, zažaloval daný nárok jako odškodňovací, nikoli platový (pracovněprávní).

15. Stěžovatelky se dále neztotožňují se závěry Nejvyššího soudu o nedodržení totožnosti skutku. Stěžovatelky uvádějí, že jejich nárok bylo možné věcně projednat, jelikož skutkový základ pro posouzení žaloby na ušlý zisk v rovině pracovněprávní je totožný jako základ žaloby na odškodnění podle zákona o odpovědnosti státu za škodu. Stěžovatelky uvádějí, že jedinou odlišností u obou nároků je otázka právního hodnocení. Tvrdí, že Nejvyšší soud své úvahy nepodpořil žádnými věcnými argumenty.

16. Podle stěžovatelek je měl městský soud poučit podle § 118a o. s. ř. Odmítají argumentaci Nejvyššího soudu, který uvedl, že městský soud nebyl povinen učinit poučení z důvodu, že stěžovatelky byly zastoupeny advokátem.

17. Hlavní podstatu argumentace stěžovatelek lze bez složitého parafrázování vystihnout citováním bodu 28 ústavní stížnosti: „*Stěžovatelkám se jako absurdní jeví situace, ve které Nejvyšší soud změnil zcela právní výklad jedné otázky, kterou nižší soudy vykládaly doposud zcela jinak, a pak následně odmítl věcně zcela identický nárok, který je pouze jinak slovně označen, s poukazem na to, že měl být od samého počátku žalován jinak a advokát to měl předvídat.*“

IV. Procesní předpoklady řízení

18. Ústavní soud nejprve podotýká, že ve věci došlo ke změně soudce zpravodaje. Jelikož posuzovaná věc nebyla ke dni zániku funkce soudce zpravodaje Radovana Suchánka skončena, byla přidělena v souladu s Rozhodnutím předsedy Ústavního soudu o změně rozvrhu práce ze dne 29. 11. 2023 č. j. Org. 79/23, soudci zpravodaji Janu Wintrovi. O tom byly stěžovatelky informovány přípisem ze dne 30. 11. 2023.

19. Ústavní soud přezkoumal náležitosti ústavní stížnosti a shledal, že byla podána včas a osobami oprávněnými. Stěžovatelky se jako právní nástupkyně původního žalobce staly účastnicemi řízení před obecnými soudy, proto o jejich oprávněnosti ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) není pochyb. Stěžovatelky jsou zároveň v souladu s § 30 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zastoupeny advokátem. Ústavní stížnost rovněž není nepřípustná ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

V. Vyjádření účastníků, replika stěžovatelek

20. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost s žádostí o vyjádření obvodnímu soudu, městskému soudu, Nejvyššímu soudu a ministerstvu.

21. Obvodní soud se vyjádřil tak, že plně odkázal na obsah spisu. Stejně tak městský soud zcela odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku.

22. Nejvyšší soud se vyjádřil především k otázce totožnosti skutku. Stěžovatelky podle Nejvyššího soudu ve své argumentaci pomíjí, že pro uplatnění jejich nároku na ušlý zisk je třeba tvrdit a prokazovat zcela odlišné skutečnosti. Konkrétně, u nároku na náhradu škody musely žalobkyně (stěžovatelky) tvrdit existenci odpovědnostního titulu, vznik škody a příčinnou souvislost mezi nimi. Oproti tomu u nároku z pracovněprávního vztahu by musely tvrdit existenci pracovněprávního vztahu a nároku na nevyplacený plat v určité výši. Právě tato odlišnost je podle Nejvyššího soudu důvodem, proč totožnost skutku nebyla zachována. Co se týče poučovací povinnosti městského soudu podle § 118a o. s. ř., uvedl Nejvyšší soud, že sám právní zástupce stěžovatelek si byl vědom existence průlomového rozhodnutí Nejvyššího soudu. Právní zástupce podle Nejvyššího soudu dospěl k chybnému právnímu závěru, že může být ve stávajícím řízení úspěšný bez změny žaloby. Nejvyšší soud poukázal také na to, že podle něj stěžovatelkám nic nebránilo a nebrání v uplatnění jejich nároku novou žalobou. Při posuzování případné námítky promlčení by podle Nejvyššího soudu mohly obecné soudy v novém řízení vzít v potaz změnu judikatury v průběhu řízení jako argument pro rozpor námítky promlčení s dobrými mravy.

23. Ministerstvo se ve lhůtě dané Ústavním soudem nevyjádřilo, čímž se v souladu s poučením, které mu bylo dáno, má za to, že se mlčky vzdalo svého postavení vedlejšího účastníka (§ 28 odst. 2 a § 76 zákona o Ústavním soudu).

24. Ústavní soud následně zaslal vyjádření účastníků na vědomí a k případné replice stěžovatelkám. Ty zaslaly repliku (kterou označují jako dupliku), ve které se vyjadřují k argumentům Nejvyššího soudu. Stěžovatelky nesouhlasí s tím, že bylo třeba v žalobě vymežit skutkový stav zcela odlišně, jak uvedl Nejvyšší soud. Stěžovatelky zdůrazňují, že v žalobě bylo uvedeno vše potřebné pro věcné posouzení nároku. Podle stěžovatelek vycházela změna právního hodnocení ze změny judikatury samotného Nejvyššího soudu, a tedy pokud Nejvyšší soud tvrdí, že změnu hodnocení v tomto případě měl právní zástupce předvídat a přizpůsobit tomu svou procesní strategii, je to projevem procesního cynismu. Stěžovatelky se nakonec vyjádřily i k argumentaci Nejvyššího soudu ohledně možnosti uplatnit svůj nárok znovu. Stěžovatelky uvádí, že tato právní rada by v reálném procesu neobstála. Podstatou civilního procesu je podle stěžovatelek požadavek, aby se věci projednávaly jen jednou, k čemuž slouží právě i nezbytnost poučení, pokud se pravidla během „hry“ mění.

VI. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

25. Ústavní soud nejprve v rámci obecných východisek shrne ústavněprávně relevantní závěry týkající se problematiky totožnosti skutku v civilním řízení (bod VI./a). Následně tyto závěry propojí s poučovací povinností soudů ve smyslu § 118a odst. 2 o. s. ř. (bod VI./b). Přitom Ústavní soud ilustruje, jakým způsobem se uvedené principy projevují v ochraně základních práv účastníků řízení. Následně Ústavní soud aplikuje obecná východiska na specifické okolnosti posuzovaného případu (bod VI./c).

VI./a Obecná východiska: k problematice totožnosti skutku

26. Posuzovaný případ se primárně dotýká problematiky tzv. totožnosti skutku, tedy totožnosti skutkového základu žaloby. Tento pojem občanský soudní řád nezná, používá jej však teorie civilního procesu a judikatura (podrobněji citovaná níže). V případě posuzování totožnosti skutku jde, zjednodušeně řečeno, o to, že pokud žalobcem sledovaný právní účinek (tj. petit) je možné odvodit pouze ze zcela jiného, tedy netotožného skutku, než který vylíčil, žalobě nelze vyhovět, a to ani, kdyby žalobce doplnil skutkové okolnosti. Při posuzování zachování totožnosti skutku jde tedy o to, zda a jak přesně žalobce vylíčil okolnosti, resp. vymezil skutek, na základě kterého se snaží dosáhnout právního účinku sledovaného žalobou (srov. nález sp. zn. III. ÚS 2551/16 ze dne 27. 3. 2018, bod 34; rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>).

27. Přitom je potřeba odlišit situace, kdy jde o nedodržení totožnosti skutku na straně jedné a o pouhé jiné právní posouzení žaloby na straně druhé. Povinností žalobce je totiž přednést soudu určitý příběh, tedy vylíčit skutkové okolnosti a navrhnout důkazy k jejich prokázání. Zároveň musí navrhnout, jak má soud rozhodnout, k čemuž formuluje petit. V souladu se zásadou, že soud zná právo (*iura novit curia*) je však výlučně na odpovědnosti soudu, jak vylíčené skutkové okolnosti právně kvalifikuje. Žalobce není odpovědný za právní kvalifikaci nároku, a to ani chybnou (srov. nálezy sp. zn. IV. ÚS 63/15 ze dne 14. 3. 2018 nebo I. ÚS 543/22 ze dne 29. 9. 2022).

28. Jak už Ústavní soud dříve uvedl, neexistují jednoznačná kritéria, jež by poskytla návod na řešení problematiky totožnosti skutku pro každý jednotlivý případ (nález sp. zn. III. ÚS 2551/16, bod 34). Totožnost skutku je proto vždy třeba posuzovat s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu. Nejobecněji lze však shrnout, že aby šlo o tentýž skutek, musí nově uváděné skutečnosti vycházet ze stejné životní události a alespoň co do své podstaty se shodovat se skutečnostmi původně uváděnými, a to zejména ve vztahu k tzv. následku (nález sp. zn. I. ÚS 543/22, bod 24). A naopak, k závěru o nezachování totožnosti skutku soud dospěje tehdy, pokud žalobní nárok nelze odvodit z „životní události“ či „příběhu“, který žalobce předestřel.

29. Nelze samozřejmě odhlédnout také od toho, že sám žalobce má odpovědnost za svá skutková tvrzení. Na druhou stranu však po účastnících řízení nelze vyžadovat, aby jejich skutková tvrzení vždy obsahovala každou okolnost, jež je podstatná z hlediska příslušné skutkové podstaty. Zvláště nelze požadovat, aby žaloba (návrh na zahájení řízení) vždy obsahovala takové skutkové okolnosti, u kterých žalobce nemohl bez svého zavinění v době podání žaloby předvídat, že budou právně relevantní. K tomu podrobněji dále body 36, 38 a 39 a nálezy tam odkazované.

30. Obecné soudy by tedy při posuzování totožnosti skutku měly být v pochybnostech spíše benevolentní, respektive by neměly postupovat formalisticky. To se odráží i v zavedené soudní praxi. Obecné soudy např. dospěly k závěru o zachování totožnosti skutku v případě, kdy skutková tvrzení byla postavena na tom, že jde o peněžitý nárok z titulu plnění ze smlouvy, ač – s ohledem na soudem seznanou neplatnost smlouvy – mělo jít o nárok z titulu bezdůvodného obohacení. Soudy tedy žalobu věcně posoudily přesto, že skutečnosti relevantní z hlediska příslušných skutkových podstat u těchto dvou odlišných právních posouzení jsou vcelku odlišné [viz nález sp. zn. III. ÚS 2551/16 a v něm odkazovaný rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 11 Cmo 30/1996 ze dne 6. 6. 1996; obdobně srov. např. Ištváněk, F.: § 118a In: David, L., Ištváněk, F., Javůrková, N., Kasíková, M., Lavický, P. a kol.: *Občanský soudní řád. Komentář* (Systém ASPI). Wolters Kluwer, 2009].

31. Také sám Ústavní soud v minulosti např. dovedl, že totožný skutek je možné v rámci jednoho řízení posoudit jak podle zákona č. 58/1969 Sb. (starý zákon o odpovědnosti státu za škodu), jakožto odpovědnostní nárok, tak podle zákona č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, jakožto ručitelský závazek. Přitom i v případě těchto různých právních posouzení jsou jednotlivé prvky skutkových okolností, které je nutno v žalobě vylíčit, odlišné. Jejich neuvedení však žalobci nelze přičítat k tíži, jelikož se odvíjí od právního posouzení věci (srov. nález sp. zn. I. ÚS 1838/13 ze dne 13. 5. 2014).

32. Jednoduše řečeno, obecné soudy by zásadně neměly žalobce činit odpovědného za to, že netvrdil skutečnosti, jejichž relevance pro řízení závisí na právním posouzení určitého aspektu projednávané věci. Tyto závěry jsou platné bez ohledu na to, zda žalobce je nebo není právním laikem (nález III. ÚS 2551/16, bod 32), či zda je zastoupen advokátem

33. Ústavní soud zároveň plně respektuje, že posouzení otázky tzv. totožnosti skutku je primárně záležitostí obecných soudů, nevybočuje-li dané rozhodnutí z ústavněprávních mezí. Posuzování totožnosti skutku však může mít (a často má) ústavněprávní rozměr v tom smyslu, že se dotýká práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Z něj mj. vyplývá, že každý musí mít reálnou možnost se domoci svého práva u soudu či jiného orgánu. Pokud totiž žalobce dostatečně vylíčí skutkové okolnosti, je povinností soudu věc posoudit a o nároku rozhodnout, a to bez ohledu na to, jaký právní důvod požadovaného plnění uvádí žalobce. Opak zakládá tzv. přepjatý formalismus, který je porušením ústavně zaručených práv žalobce (srov. nálezy sp. zn. I. ÚS 543/22, III. ÚS 2551/16, I. ÚS 2443/08 ze dne 29. 12. 2009 či I. ÚS 1838/13 ze dne 13. 5. 2014).

VI./b Obecná východiska: poučovací povinnost soudů podle § 118a odst. 2 o. s. ř.

34. Východiska týkající se problematiky totožnosti skutku úzce souvisí s poučovací povinností soudů podle § 118a odst. 2 o. s. ř. Ukáže-li se totiž, že žalobce založil svou žalobu na odlišném skutkovém základě, než bylo třeba, soud mu neposkytuje poučení podle § 118a odst. 2 o. s. ř., jelikož není dodržena totožnost skutku. Jinak řečeno, za běžných okolností nelze účastníka poučovat o tom, že rozhodnutí v jeho prospěch by bylo možno dosáhnout na jiném skutkovém základě, než který uvedl v žalobě [Svoboda, K.: § 118a In: Svoboda, K., Smolík, P., Levý, J., Doležilek, J. a kol.: *Občanský soudní řád*. 3. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 16 a 28]. Pokud by soud poučoval účastníky o tom, že se svou žalobou mohou uspět na jiném skutkovém základě, než který uvedli v žalobě, šlo by ze strany soudu o nerespektování předmětu řízení a vybočení z role „neustranného třetího“ (srov. obdobně nález sp. zn. III. ÚS 2809/09 ze dne 18. 3. 2010).

35. Proti tomu však stojí samotný účel § 118a o. s. ř., kterým je primárně posílit právní jistotu účastníka řízení a zabránit přijímání tzv. překvapivých rozhodnutí. Princip zákazu překvapivých rozhodnutí (také označovaný jako princip předvídatelnosti soudního rozhodnutí) je navíc jednou z komponent práva na soudní ochranu ve smyslu čl. 36 odst. 1, resp. čl. 38 odst. 2 Listiny. (srov. nález sp. zn. III. ÚS 2809/09, obdobně Jirsa, J.: § 118a. In: Jirsa, J. a kol.: *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář*. Kniha I. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2023, str. 786 a 789).

36. Ústavní soud netvrdí, že by z principu zákazu překvapivých rozhodnutí plynula povinnost soudu poučovat účastníky o všech svých závěrech ještě předtím, než vynese rozhodnutí (srov. nález sp. zn. I. ÚS 451/11 ze dne 11. 1. 2012). Účastníkům řízení však má být zřejmé, které otázky jsou pro řešení věci relevantní, ať jde o otázky skutkové, či právní. Je proto nezbytné, aby soud účastníky řízení poučil, že hodlá vycházet z jiné právní úpravy, jiného právního posouzení či jiných skutkových zjištění, a to zvláště v případech, kdy účastníci nemohli vzhledem k dosavadnímu průběhu řízení takový vývoj rozumně předpokládat (srov. nálezy sp. zn. I. ÚS 615/17 ze dne 10. 8. 2017, bod 31, či IV. ÚS 233/17 ze dne 27. 2. 2018). Soud se přitom poučovací povinnosti v těchto situacích nemůže zbavit s odkazem na to, že je účastník zastoupen advokátem.

37. Prolnutí poučovací povinnosti podle § 118a odst. 2 o. s. ř. a problematiky totožnosti skutku bylo ilustrativně řešeno také v nálezu sp. zn. II. ÚS 1991/20 ze dne 1. 12. 2021. V něm Ústavní soud uvedl s odkazem na již dříve publikované nálezy, že pokud mají soudy odlišný názor na režim odpovědnosti ve vztahu k újmě, musí o tom účastníka poučit a vyzvat ho, aby v potřebném rozsahu doplnil vylíčení rozhodných skutečností (srov. nález sp. zn. II. ÚS 1991/20, bod 25).

38. Obdobně, pokud by například žalobce žaloval o zaplacení nájemného, ale poté se ukázalo, že nájemní smlouva je neplatná, je třeba žalobce vyzvat k doplnění potřebných skutkových tvrzení, tak aby mohl žalovat z titulu bezdůvodného obohacení. Tato skutková tvrzení mohou být přitom do velké míry odlišná od původní žaloby. Nově bude totiž třeba tvrdit a prokazovat např., za jaké částky se ve srovnatelných nemovitostech pronajímaly nebytové prostory. To však není v rozporu s totožností skutku.

39. Nejjednodušeji řečeno, smyslem poučovací povinnosti podle § 118a odst. 2 o. s. ř. je, aby účastník neprohrál v řízení jen proto, že „špatně zažaloval“; to však při respektu k procesnímu charakteru poučovací povinnosti, spočívajícím v tom, že soud svůj jiný právní názor jen vyjeví a následně vyzve účastníka k aktivitě (srov. Jirsa, J.: § 118a. In: Jirsa, J. a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář*. Kniha I. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2023, str. 792).

VI./c Použití obecných východisek na posuzovaný případ

40. Ústavní soud dospěl k závěru, že postup městského soudu, který bez jakéhokoli poučení zamítl žalobní nárok stěžovatelek s odkazem na nedodržení totožnosti skutku, je protiústavním porušením jejich základního práva podle čl. 36 odst. 1 Listiny, stejně jako je jím rozhodnutí Nejvyššího soudu, které tento postup aprobovalo.

41. Případ stěžovatelek je typickou situací, kdy jediná odlišnost skutkových tvrzení, které by jakožto žalobkyně musely nově v řízení tvrdit, aby o jejich nároku mohlo být rozhodnuto, vyplývá z odlišného právního posouzení. Přitom šlo o odlišné právní posouzení vyvstalé v průběhu řízení před odvolacím soudem, které navíc stěžovatelky nemohly rozumně předpokládat s ohledem na kontext projednávané věci.

42. Tento kontext je stručně řečeno následující (podrobněji k tomu body 2 až 12 nálezu). Právní předchůdce stěžovatelek byl v právní nejistotě ohledně toho, zda se mu po zrušení odsuzujícího rozsudku obnovuje funkce státního zástupce. Ministerstvo ho informovalo, že se jeho funkce neobnovuje. Proto se obrátil na soud s nárokem na odškodnění podle zákona o odpovědnosti státu za škodu, a nikoli s nárokem z titulu pracovněprávního, který by přicházel úvahu, pokud by se jeho funkce bývala obnovila. Následně to byl i obvodní soud, který podanou žalobu skutečně posoudil jako odškodňovací nárok v souladu se závěry ministerstva i v souladu s formulací žaloby (a ostatně i v souladu s nezávazným názorem poskytnutým od KSZ). Státní orgány tedy opakovaně utvrzovaly státního zástupce v jím zastávaném výkladu, že se jeho funkce neobnovila.

43. Přesto poté městský soud uzavřel, že státní zástupce měl svůj nárok žalovat od počátku jinak (pracovněprávně). Sám městský soud přitom v odůvodnění napadeného rozhodnutí uvedl, že odlišnost tohoto právního režimu vyplývá z průlomového rozhodnutí NS, které bylo vydáno až po rozhodnutí obvodního soudu jako soudu prvního stupně. Na základě průlomového rozhodnutí NS dospěl městský soud k závěru, že bylo na právním předchůdci stěžovatelek, aby se na státu od počátku domáhal výkonu své funkce a doplacení platu. Až poté by prý mohl žalovat z titulu odškodňovacího.

44. Tyto závěry jsou dle hodnocení Ústavního soudu neústavní hned v několika rovinách. Zaprvé, městský soud opomíjí, že státní zástupce se své funkce před státními orgány fakticky domáhal, respektive se domáhal autoritativního určení, zda se jeho funkce obnovila. Ministerstvo mu k tomu sdělilo, že se jeho funkce neobnovuje, jak bylo podrobně popsáno výše. Státní zástupce přitom prokazatelně tyto skutečnosti tvrdil od počátku řízení. K žalobě doložil jako důkaz přípis, kterým se dožadoval vyjasnění situace po ministerstvu. Jeho součástí přitom bylo také popsání skutkových okolností, kdy KSZ sdělilo státnímu zástupci, že se jeho funkce neobnovuje, byť tak učinilo právně nezávazně s odkazem na příslušnost ministerstva. Stejně tak doložil státní zástupce k žalobě i odpověď ministerstva na jeho žádost o určení právního vztahu. Ústavní soud tedy vytýká obecným soudům, že se těmito podstatnými okolnostmi ve svých rozhodnutích nezabývaly.

45. Za druhé, městský soud ani nepoučil stěžovatelky ve smyslu § 118a odst. 2 o. s. ř., přestože odlišnost skutkových tvrzení, které by stěžovatelky musely doplnit, plynula z odlišného právního posouzení. Jde přitom o odlišné právní posouzení, které, jak už Ústavní soud vícekrát uvedl, nebylo možné rozumně předpokládat, jelikož celkem tři státní orgány poskytly právnímu předchůdci stěžovatelek výklad odlišný, který byl překonaný až v průběhu odvolacího řízení v návaznosti na vydání průlomového rozhodnutí NS.

46. Za třetí, městský soud se vůbec nezabýval tím, zda žalobní nárok není možné posoudit již na podkladu tvrzení uvedených v žalobě, aniž by vůbec bylo třeba některé skutečnosti doplňovat. Jinak řečeno, své závěry o nesplnění totožnosti skutku městský soud nijak neodůvodnil a omezil se pouze na konstatování, že nároky z pracovního poměru by musely být uplatněny s vylíčením jiných rozhodných skutečností. Nijak však neodůvodnil jakých. Městský soud tak fakticky tvrdí, že stěžovatelky měly předpokládat vydání průlomového rozhodnutí NS, dále měly předpokládat, že výklad poskytnutý ministerstvem je chybný, a že měly nárok žalovat od počátku jinak. S takovým postupem se Ústavní soud nemůže ztotožnit. Když už městský soud dospěl k závěru, že o žalobním nároku nelze rozhodnout na podkladě skutečností uvedených v žalobě, nebylo důvodu stěžovatelky alespoň nepoučit podle § 118a odst. 2 o. s. ř.

47. Ani Nejvyšší soud (stejně jako městský soud) vůbec nezmínil to, že právní předchůdce stěžovatelek se svého postavení státního zástupce před státními orgány domáhal. Ostatně i samotné ministerstvo právnímu předchůdci stěžovatelek explicitně sdělilo, že se jeho funkce státního zástupce po zrušení odsuzujícího rozsudku neobnovuje (z čehož plyne, že se ušlého zisku mohl domáhat jediné cestou odškodnění, jak také učinil). Sdělilo mu to navíc s explicitní zmínkou o tom, že jeho věc vyřizuje v režimu pracovněprávním, což dle hodnocení Ústavního soudu zjevně svědčí o tom, že v tomto režimu se státní zástupce své funkce fakticky domáhal, ale nebylo mu vyhověno. Nejvyšší soud také pominul, respektive se vůbec nezabýval skutečností, že výklad jím zastávaný (o obnovení funkce a související nutnosti žalovat od počátku v režimu pracovněprávním) vyplynul až v průběhu řízení před odvolacím soudem, a to na základě průlomového rozhodnutí NS. Sám Nejvyšší soud přitom např. ve svém vyjádření k ústavní stížnosti hovoří o tom, že se jednalo o judikatorní změnu (byť tomu tak v pravém smyslu nebylo, jelikož v průlomovém rozhodnutí NS je uvedeno, že jde o otázku, která „v rozhodování dovolacího soudu nebyla dosud vyřešena“; Nejvyšší soud zároveň dospěl k závěru, že jde o tzv. nepravou mezeru v zákoně).

48. Nejvyšší soud bez podrobnějšího odůvodnění uvedl, že mezi žalobou uplatněným nárokem na náhradu škody a pracovněprávním nárokem na vyplacení platu není dána totožnost skutku, protože oba nároky jsou založeny na jiném skutkovém stavu, odvíjejícím se od jiné skutkové podstaty. Dále uvedl, že by stěžovatelky bývaly musely svoji žalobu změnit, pokud jde o skutkový základ. Neuvedl však již, stejně jako městský soud, v čem tato odlišnost skutkového stavu spočívá, ani neuvedl, jak by stěžovatelky musely žalobu změnit. Ústavní soud proto hodnotí, že závěry městského soudu a Nejvyššího soudu jsou nejen z výše uvedených důvodů chybné, ale jsou také na samé hraně přezkoumatelnosti. Stěžovatelky se *de facto* z napadených rozhodnutí nedozvěděly, co by bývaly musely udělat jinak, aby jim soud vyhověl.

49. Konkrétněji se Nejvyšší soud k tomuto aspektu věci vyslovil až ve svém vyjádření k ústavní stížnosti. V něm uvedl, že by stěžovatelky bývaly musely tvrdit existenci 1) pracovněprávního vztahu a 2) nároku na nevyplacený plat v určité výši. Tyto skutečnosti však stěžovatelky, respektive jejich právní předchůdce, v žalobě jednoznačně a prokazatelně tvrdili. Žaloba obsahuje jak tvrzení o existenci pracovněprávního poměru, tak okolnosti jeho zániku (č. 1. 3 a 5 spisu). Strana 9 žaloby obsahuje také tvrzení o výši platu, který by státní zástupce pobíral, a který se žalobou rozhodl požadovat za dobu 5 let (nikoli déle), což mj. podrobně odůvodnil z pohledu přiměřenosti. Stěžovatelky tedy skutečnosti odkazované Nejvyšším soudem tvrdily, pouze právně nepojmenovaly, jelikož jejich právní předchůdce v žalobě vycházel z tehdy zastávaného právního výkladu o neobnovení funkce státního zástupce po zrušení odsuzujícího rozsudku. Jedná se o situaci plně analogickou k obecným závěrům z výše opakovaně citovaného nálezu sp. zn. III. ÚS 2551/16.

50. Nejvyšší soud přitom v napadeném rozhodnutí uvedl: „*Povinnost soudu vyzvat účastníka ve smyslu § 118a odst. 2 o. s. ř. k doplnění vylíčení rozhodných skutečností totiž přichází v úvahu jen v tom případě, jestliže účastník materiální základ žalobního nároku ve formě skutkových tvrzení již v podané žalobě učinil, ale například výsledky dokazování nasvědčují tomu, že pro soudem uvažovanou aplikaci jiné právní normy je zapotřebí tvrdit další (pro rozhodnutí ve věci) právně významné skutečnosti.*“ Ústavní soud se s tímto obecným závěrem plně ztotožňuje. Sám Nejvyšší soud mu však nedostal. Popisované je totiž přesně případem stěžovatelek. Právní předchůdce stěžovatelek učinil v žalobě materiální základ žalobního nároku ve formě skutkových tvrzení. Průběh řízení však

ukázal, že na věc je třeba v důsledku průlomového rozhodnutí NS pohlížet jinak z hlediska právní kvalifikace. Proto byla výzva podle § 118a odst. 2 o. s. ř. zcela namístě. Skutečnost, že k ní městský soud nepřistoupil a bez dalšího rozhodl, aniž by nárok věcně posoudil, zakládá porušení čl. 36 odst. 1 Listiny.

51. Irelevantní pro posouzení věci je pak poznámka Nejvyššího soudu z napadeného rozhodnutí o tom, že stěžovatelky byly zastoupeny advokátem, který si byl vědom průlomového rozhodnutí NS. Skutečnost, že advokát si může být vědom možnosti odlišného právního posouzení, neznamená, že je soud oprávněn bez adekvátního poučení a bez dalšího žalobní nárok zamítnout, aniž by jej věcně posoudil. V tomto případě totiž nejde o poučení o jiných procesních právech a povinnostech ve smyslu § 118a odst. 4 o. s. ř., v jehož případě by zastoupení advokátem bylo relevantní, ale o poučení o jiném právním posouzení ve smyslu odst. 2 téhož ustanovení.

52. Ústavní soud se také neztotožňuje se závěrem Nejvyššího soudu v bodě třetím od konce jeho napadeného usnesení. Nejvyšší soud zde uvedl, že je pouhou spekulací stěžovatelek, že pokud by nárok od počátku zažalovaly jako pracovněprávní, soudy by jim nevyhověly. Tato úvaha však pomíjí skutečnost, že ministerstvo sdělilo právnímu předchůdci opačný výklad, a že opačně dokonce rozhodl i soud prvního stupně, než bylo vydáno průlomové rozhodnutí NS. Přímou z rozhodnutí městského soudu navíc implicitně vyplývá, že nebýt průlomového rozhodnutí, rozhodl by jinak (srov. bod 23 napadeného rozhodnutí městského soudu, ve kterém uvádí, že v mezidobí bylo vydáno průlomové rozhodnutí NS, k němuž soud „*musel přihlédnout*“).

53. Podle hodnocení Ústavního soudu nelze přisvědčit ani argumentaci Nejvyššího soudu z vyjádření k ústavní stížnosti, ve kterém uvedl, že stěžovatelky mohly podat novou žalobu, a že v novém řízení by „*akcentovaná změna judikatury mohla být zvažována v rámci posuzování rozporu případné námitky promlčení s dobrými mravy*“. Nejvyšší soud tedy dospěl k závěru, že v novém řízení by okolnosti posuzovaného případu mohly založit rozpornost námitky promlčení s dobrými mravy. Přesto však uvedl, že ty samé okolnosti neměly vést k poučení stěžovatelek a následnému věcnému posouzení nároku. Takovým argumentem však Nejvyšší soud v důsledku podporuje zmnožování řízení před civilními soudy, to vše k tíži stěžovatelek a jejich nákladů s vedením řízení.

54. Ústavní soud tak shrnuje, že žalobní nárok stěžovatelek byl neústavním způsobem zamítnut bez věcného posouzení. Z žaloby přitom plyne, že soudy měly k dispozici komplexní příběh postačující pro rozhodnutí o nároku. Pokud vůbec existovaly nějaké skutečnosti, které bylo třeba tvrzeními doplnit, ty vyplývaly z odlišného právního hodnocení, učiněného městským soudem na základě průlomového rozhodnutí NS. Městský soud navíc o nároku rozhodl bez poučení podle § 118a odst. 2 o. s. ř. Pominul také situaci předcházející řízení před obecnými soudy, kdy se právní předchůdce stěžovatelek snažil vyjasnit své právní postavení a fakticky se domáhal funkce státního zástupce. Tím vším ho státní orgány dostaly do procesně absurdní situace. Stěžovatelky a jejich právní předchůdce totiž vždy udělali maximum pro vyjasnění svého postavení, byli procesně aktivní a obezřetní, přesto státní orgány jejich nárok věcně neposoudily. To je v demokratickém právním státě nepřijatelné již s ohledem na důvěru veřejnosti v právo jako systém a jeho vymahatelnost před státními orgány.

55. Veškeré výše uvedené závěry o neústavnosti napadených rozhodnutí se však týkají výhradně rozhodnutí Nejvyššího soudu a městského soudu. V případě městského soudu se pak uvedené závěry týkají výhradně výroku I, a to jen v tom rozsahu, kterým byl

potvrzen výrok VII obvodního soudu, jak je uvedeno ve výroku nálezu. Stěžovatelky sice napadly ústavní stížností také rozhodnutí obvodního soudu, to však Ústavní soud shledal ústavně konformním. Obvodní soud sice nárok stěžovatelek (respektive tehdy jejich právního předchůdce) stejně jako městský soud a Nejvyšší soud zamítl. Učinil tak však z důvodů, které se týkají roviny podústavní (zkoumání existence příčinné souvislosti atd.). Správnost a zákonnost těchto závěrů přitom Ústavní soud nehodnotí. Z hlediska ústavněprávního je zásadní, že obvodní soud žalobní nárok věcně posoudil, a to jako nárok odškodňovací, což bylo ke dni rozhodnutí pochopitelné (vzhledem k dosavadní neexistenci průlomového rozhodnutí NS). Ústavní soud proto napadené rozhodnutí obvodního soudu nezrušil.

56. Městský soud bude v novém řízení posuzovat nárok stěžovatelek věcně. Bude tak muset učinit s přihlédnutím k tomu, že právní předchůdce stěžovatelek se své funkce státního zástupce domáhal a také s přihlédnutím k tomu, že není dána překážka nezachování totožnosti skutku. Ústavní soud se přitom nijak nevyjadřuje k tomu, zda vůbec, v jaké výši a za jaké období má být stěžovatelkám ušlý zisk jejich právního předchůdce přiznán. Povinností obecných soudů je však, aby se tímto žalobním nárokem věcně zabývaly.

57. Ústavní soud uzavírá, že napadenými rozhodnutími městského soudu a Nejvyššího soudu bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelek na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl ústavní stížnosti a napadené usnesení Nejvyššího soudu stejně jako část I. výroku rozsudku městského soudu zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona. Ústavní soud takto rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu). Ve zbývajících částech Ústavní soud ústavní stížnost odmítl podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jako návrh zjevně neopodstatněný.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 24. dubna 2024

Josef Fiala, v. r.
předseda senátu

Za správnost vyhotovení:
Lenka Kubacká